

Procesuiranje predmeta ustupljenih Bosni i Hercegovini od strane MKSJ-a u skladu sa Pravilom 11*bis*:

**Osvrt na rezultate petogodišnjeg
praćenja postupaka koje je
provela Misija OSCE-a u BiH**

Izvještaj u sklopu Projekta za izgradnju
kapaciteta i implementaciju naslijeđa

Izdavač: OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina
Fra Anđela Zvizdovića 1
71 000 Sarajevo
Bosnia and Herzegovina
www.oscebih.org

Design & Layout:
PoetaPista | www.poetapista.com

© OSCE 2010

Sva prava su pridržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti i umnožavati u obrazovne i druge neprofitne svrhe, s napomenom da svaka takva reprodukcija ima oznaku da je Misija OEBS-a u BiH izvor teksta.

ISBN 978-92-9235-330-8

Napomena:

U svrhu postizanja veće efikasnosti, OSCE je donio odluku da svoje izvještaje prevodi naizmjenično na sve lokalne jezike. Tako je ovaj Izvještaj preveden samo na bosanski jezik, dok su izvještaji prije ovog prevedeni na srpski, pa na hrvatski jezik.

Misija OSCE-a u BiH zahvaljuje na velikodušnoj podršci koju su vlade Francuske, Grčke, Norveške, Švicarske i Velike Britanije pružile u provedbi Projekta pod nazivom: Izgradnja kapaciteta i implementacija naslijeđa.

Sadržaj

I. UVOD	7
II. HISTORIJAT 11 <i>bis</i> PROJEKATA	8
A) NASTANAK.....	8
B) AKTIVNOSTI	10
III. NAJVAŽNIJA SAZNAJNA U SKLOPU 11 <i>bis</i> PROJEKATA	12
A) PRITVOR	13
B) ZAŠTITA I PODRŠKA SVJEDOCIMA.....	15
C) TRANSPARENTNOST SUDSKIH POSTUPAKA.....	19
D) IMOVINSKOPRAVNI ZAHTJEVI	20
E) SPORAZUMI O PRIZNANJU KRIVICE	23
F) KORIŠTENJE I DOSTUPNOST DOKAZA KOJE JE PRIBAVIO MKSJ.....	26
G) EFIKASNOST ODBRANE	28
H) OBRAZLOŽENJA PRESUDA	30
I) METODOLOGIJA OBUKE I PRENOŠENJA ZNANJA.....	32
J) IMOVNO STANJE OPTUŽENOG.....	34
IV. ZAKLJUČCI	35
ANEKS: LISTA SPORNIH PITANJA I ZA NJIH RELEVANTNIH IZVJEŠTAJA O PREDMETIMA PREBAČENIM U SKLADU SA PRAVILOM 11 <i>bis</i>	36

I. Uvod

Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), Misija u Bosni i Hercegovini, na aktivan je način pomagala Bosni i Hercegovini (BiH) u implementaciji reforme pravosuđa, kako bi se bolje zaštitila ljudska prava pojedinaca i kako bi se na bolji način ostvarila pravda. Jedna od ključnih oblasti bila je jačanje kapaciteta pravosudnog sistema za rad na predmetima ratnih zločina na pravičan i efikasan način. Uspjeh BiH u procesuiranju predmeta ratnih zločina pokazatelj je njezine sposobnosti za prevazilaženje prošlosti, njegovanje pomirenja i izgradnju jakih institucija.¹ Imajući to u vidu, Misija se bavi sveobuhvatnim praćenjem, izvještavanjem i zagovaranjem, kako bi doprinijela utvrđivanju nedostataka i implementaciji održivih rješenja.

Misija OSCE-a je, od 2005. do 2009. godine, realizirala projekte: Praćenje postupaka u predmetima ustupljenim Sudu BiH u skladu s Pravilom 11*bis* i Izgradnja kapaciteta i implementacija naslijeđa (CBLI), pod zajedničkim nazivom 11*bis* projekti, u skladu s aktivnostima Misije u vezi sa sistemskim praćenjem postupaka u predmetima ratnih zločina i relevantnim aktivnostima zagovaranja. Projekti 11*bis* bili su usredsrijeđeni na praćenje predmeta koji obuhvataju optužene protiv kojih je podignuta optužnica pred Međunarodnim krivičnim sudom za države bivše Jugoslavije (MKSJ), a koji su ustupljeni Sudu BiH, te izvještavanje o njima, kao i aktivnosti zagovaranja koje su proizišle iz uočenih problema. Tokom ovih pet godina, u sklopu 11*bis* projekata, praćeno je šest predmeta sa deset optuženih. Iako ni u jednom predmetu nije bilo nepravilnosti, koje bi opravdale vraćanje predmeta pred MKSJ, u okviru 11*bis* projekata ipak je uočen veći broj prepreka u uživanju ljudskih prava i efikasnog

1 Izraz "predmeti ratnih zločina" ili "postupci u predmetima ratnih zločina" koristi se za sve krivične predmete, koji se odnose na međunarodne zločine počinjene u sukobu između 1992. i 1995. godine u BiH, odnosno genocid, zločine protiv čovječnosti, i kršenje zakona i običaja ratovanja.

procesuiranja predmeta ratnih zločina. Najvažniji problemi odnosili su se na sljedeće: ustupanje i procesuiranje predmeta u skladu s Pravilom 11bis; određivanje pritvora; zaštitu i podršku svjedocima; transparentnost postupaka; imovinskopravne zahtjeve oštećenika; sporazume o priznanju krivice; korištenje dokaza koje je pribavio MKSJ; efikasnost odbrane; jasnoću presuda; te metodologiju obuke i prenošenje znanja. U svrhu podrške Bosni i Hercegovini u prevazilaženju ovih uočenih problema, u okviru 11bis projekata provedene su sveobuhvatne aktivnosti zagovaranja, uključujući izradu 60 redovnih i tematskih izvještaja.

Završetak 11bis projekata predstavlja dobru priliku za analizu napretka, koji je BiH postigla u rješavanju uočenih problema. U ovom se Izvještaju najprije ukratko govori o 11bis projektima i njihovim ciljevima. Zatim se daje pregled najvažnijih problema uočenih u sklopu 11bis projekata i navode se područja u kojima je postignut napredak, kao i područja u kojima još treba djelovati. U Izvještaju se, također, daju preporuke u vezi s aktivnostima koje BiH treba poduzeti, kako bi se nastavio napredak u sve većem poštivanju ljudskih prava i vladavine prava.

II. Historijat 11bis projekata

a) Nastanak

MKSJ je, 2005. godine, kao dio svoje izlazne strategije,² počeo ustupati predmete srednje i nižerangiranih optuženih protiv kojih su podignute optužnice, domaćim sudovima država bivše Jugoslavije radi procesuiranja. Pravilom 11bis Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a³ određivani su uvjeti za ustupanja predmeta, u što se ubrajalo i to da država, u koju se optuženi šalje, ima adekvatan zakonski okvir, koji predviđa krivičnu odgovornost i primjerenu kaznu za međunarodne zločine, da ta država osigura pravično suđenje i da neće biti izrečena smrtna kazna. Ukoliko neka država ne procesuirala ustupljeni predmet na pravičan i efikasan način, MKSJ će vratiti taj predmet na MKSJ. Kako bi se efikasnost i pravičnost domaćih tijela pravosuđa mogla ocijeniti, Ured Tužilaštva MKSJ-a može uputiti promatrače da u ime Tužilaštva, prate postupke pred domaćim sudovima.

Ured Tužilaštva MKSJ-a i OSCE su, u maju 2005. godine, sklopili dogovor da će OSCE pratiti predmete ustupljene Sudu BiH u skladu s Pravilom 11bis. Odjel za ljudska prava u BiH⁴ već je provodio praćenje svih predmeta ratnih zločina koji

2 Vidjeti Rezoluciju Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda S.C. Res. 1503 (2003) i S.C. Res. 1534 (2004).

3 IT/32/Rev. 43, 24. juli 2009. godine.

4 U januaru 2010. godine, Odjel za ljudska prava Misije OSCE-a u BiH prestao je postojati kao takav, i postao je dio Odjela za ljudsku dimenziju. Program praćenja sudskih postupaka i zagovaranje u vezi s tim nastavljeno je u okviru nove strukture.

se procesuiraju u BiH, kao dio programa reforme pravosuđa u cijeloj državi. Radi izvršenja dodatnih zadataka, praćenje predmeta ustupljenih po Pravilu 11bis, s obzirom na to da je većina predmeta ustupljena BiH, Misija OSCE-a u BiH pokrenula je Projekt za praćenje predmeta ustupljenih Sudu BiH po Pravilu 11bis.

Aktivnosti praćenja predmeta započete su 29. septembra 2005. godine, prebacivanjem prvog optuženog u skladu s Pravilom 11bis, Radovana Stankovića, u BiH. Nakon predmeta *Stanković*, još pet predmeta, sa devet optuženih, ustupljeno je Sudu BiH na procesuiranje. Prema redoslijedu ustupanja, to su bili sljedeći: predmet protiv *Gojka Jankovića*, ustupljen 8. decembra 2005. godine; predmet protiv *Željka Mejakića*, *Momčila Grubana*, *Dušana Fuštara*, i *Duška Kneževića (Mejakić i ostali)*, ustupljen 9. maja 2006. godine; predmet protiv *Paške Ljubičića*, ustupljen 22. septembra 2006. godine; predmet protiv *Mitra Raševića* i *Save Todovića*, ustupljen 3. oktobra 2006. godine; i predmet protiv *Milorada Trbića*, ustupljen 11. juna 2007. godine.

Nakon skoro četiri godine rada, Projekt za praćenje predmeta ustupljenih Sudu BiH u skladu s Pravilom 11bis je transformiran u Projekt za izgradnju kapaciteta i implementaciju naslijeđa (CBLI), kako bi se fokus aktivnosti pomjerio sa praćenja predmeta na aktivnosti usmjerene ka jačanju kapaciteta. Do ove promjene je došlo, jer je do 2009. godine Sud BiH završio većinu postupaka u vezi s ustupljenim predmetima, a MKSJ više nije razmatrao nove predmete za ustupanje BiH.⁵ Praćenje i izrada izvještaja u vezi sa predmetima prebačenim po Pravilu 11bis sada je zahtijevalo manje resursa, te je Projekt mogao posvetiti više pažnje praćenju provedbe svojih preporuka i na druge aktivnosti zagovaranja. Jedna od oblasti kojima je CBLI projekt posvetio značajne resurse jeste razvoj metodologije za prenošenje znanja u procesuiranju predmeta ratnih zločina, posebno sa MKSJ-a domaćim pravosuđima. S tim u vezi, 11bis projekti su usko surađivali sa drugim organizacijama, koje su radile na promoviranju naslijeđa MKSJ-a u regiji.⁶

Finansiranje Projekta 11bis pomogle su vlade Francuske, Grčke, Norveške, Švicarske i Velike Britanije.

5 Do tada je Sud BiH donio prvostepene presude u svim ustupljenim predmetima, osim u predmetu protiv *Milorada Trbića*. U jednom predmetu se čekalo na žalbu (predmet protiv *Željka Mejakića i ostalih*). U predmetu protiv *Radovana Stankovića* i predmetu protiv *Gojka Jankovića*, postupak po žalbi je bio završen, a u predmetu protiv *Paške Ljubičića* nije podnesena žalba, jer je predmet okončan sporazumom o priznanju krivice, 29. aprila 2008. godine.

6 *Vidjeti* Izvještaj OSCE-ODIHR-a, urađen u suradnji sa MKSJ-om i UNICRI-jem, pod nazivom: *Podrška procesu tranzicije: Naučene lekcije i najbolje prakse u prenošenju znanja (Konačni izvještaj)*, septembar 2009. godine, dostupan na: http://www.osce.org/documents/odihhr/2009/09/39685_en.pdf.

b) Aktivnosti

Praćenje i izvještavanje

Svaki predmet ustupljen BiH u skladu s Pravilom 11bis praćen je od trenutka prebacivanja optuženog u državu, s fokusom na poštivanje ljudskih prava, principe pravičnog suđenja i vladavine prava, te na uočavanje ozbiljnih ili sistemskih nedostataka u pravosuđu. Kako bi se mogla napraviti sveobuhvatna ocjena postupaka, 11bis projekti su imali potpuni pristup predmetima, uključujući sva ročišta (čak i ona s kojih je javnost bila isključena), spisima, pravosudnim i državnim organima, pritvorskim jedinicama, optuženima i oštećenima.

Izvještaji o predmetima podnošeni su Uredu Tužilaštva MKSJ-a svaka tri mjeseca. U tim izvještajima vršene su analize problema, davane preporuke za njihovo prevazilaženje i navođeni pozitivni primjeri, koji su ukazivali na napredak u područjima u kojima su prethodno primjećivani problemi. Izvještavanje je trajalo sve do pravomoćne presude, nakon završetka žalbenog postupka, ili nakon isticanja roka za podnošenje žalbe. Ured Tužilaštva MKSJ-a je svoju ocjenu tih izvještaja podnosio na razmatranje Vijeću za prosljeđivanje MKSJ-a.

Do kraja Projekta u decembru 2009. godine, glavni pretresi u svih šest 11bis predmeta u BiH bili su završeni. Osim toga, postupci po žalbi u pet od šest predmeta su završeni; jedino je postupak po žalbi u predmetu *Milorad Trbić*, u kojemu je prvostepena presuda donesena 16. oktobra 2009. godine, još uvijek trajao. Misija OSCE-a u BiH i dalje prati taj predmet i šalje redovne izvještaje MKSJ-u.

U okviru projekata 11bis podneseno je ukupno 55 izvještaja Uredu Tužilaštva MKSJ-a. Također su podnesena dva povjerljiva izvještaja o problematici zaštite svjedoka. Osim ovih izvještaja, vezanih za određene predmete, Projekt je 2009. finalizirao tri tematska izvještaja, sa namjerom da oni budu objavljeni tokom 2010. godine. Prvi izvještaj bavi se trenutnim izazovima u zaštiti i podršci svjedocima godinu dana nakon usvajanja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina.⁷ Drugi izvještaj se odnosi na problematiku vezanu za pisanje presuda u predmetima ratnih zločina, što je tema koja nije bila ranije obrađivana. Ovo je treći izvještaj.

Svi izvještaji 11bis projekata podneseni su javno, osim dva tematska izvještaja, navedena u gornjem dijelu teksta, i dva redovna izvještaja.⁸ Ova četiri izvještaja podnesena su u cijelosti, ili djelomično povjerljivo, kako bi se zaštitili interesi svjedoka. Svi izvještaji prevedeni su na tri službena jezika u BiH i distribuirani domaćim vlastima, praktičarima i drugima, kao dio širih aktivnosti Misije OSCE-a u BiH u vezi sa reformom pravosudnog sistema BiH.

7 Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina (Državna strategija), 29. decembar 2008. godine.

8 Povjerljivi *Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković*, septembar 2006. godine i povjerljivi prilog na *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2008. godine.

Iako je praćenje i izvještavanje u sklopu 11bis projekata bilo vezano za konkretne predmete, određeni problemi uočeni u predmetima ustupljenim u skladu s Pravilom 11bis pojavljivali su se u cjelokupnom pravosudnom sistemu BiH. Uočeni problemi odražavali su potrebu za širim zakonodavnim i pravosudnim reformama i potvrđeni su rezultatima praćenja drugih predmeta ratnih zločina, koje je Misija provela. Rad na Projektu bio je dio ovog šireg, kontinuiranog napora u unapređenju efikasnosti i poštivanja ljudskih prava u pravosudnom sistemu BiH.

Popratne aktivnosti i aktivnosti zagovaranja

Zbog činjenice da su 11bis projekti bili sastavni dio programa pravosudne reforme Misije, saznanja, izvještaji i aktivnosti Projekata često su korišteni kao osnova za zagovaračke aktivnosti. Odjel za ljudska prava često je uvrštavao aspekte zasnovane na preporukama i izvještajima 11bis projekata u aktivnosti obuke, komentare na nacрте zakona, razgovore sa pravosudnim vlastima, kako bi se naglasila potreba za zakonodavnom reformom ili na pojašnjenjima politike djelovanja na osnovu prakse, te u razvoj dodatnih koncepata za projekte izgradnje kapaciteta.

U svrhu nastavljanja aktivnosti u pogledu preporuka izdatih u izvještajima, Odjel za ljudska prava, uključujući i osoblje 11bis projekata, poduzelo je niz zagovaračkih aktivnosti. Osoblje OSCE-a je iskoristilo niz foruma za podizanje nivoa svijesti o saznanjima projekata i za diskusije o prevazilaženju prepreka, uključujući sastanke stručnjaka, obuke i radne grupe. Osim toga, nekoliko javnih saopćenja je izdato kao podrška reforme i procesa izmjena i dopuna zakona. Prilikom poduzimanja tih koraka, Misija je nastojala surađivati i koordinirati svoje aktivnosti sa drugim zainteresiranim stranama, koje su na sličan način uključene u aktivnosti reforme - pravosudnim organima, vladinim i nevladinim organizacijama, pravnim stručnjacima i međunarodnim akterima.

U skladu sa prelaskom Projekta za praćenje predmeta ustupljenih Sudu BiH, u skladu s Pravilom 11bis projekta u Projekt izgradnje kapaciteta i implementacije naslijeđa, unapređenje metodologije prenošenja znanja između različitih pravosuđa koja se bave procesuiranjem predmeta ratnih zločina postalo je glavni fokus i prioritet. Aktivnosti su podrazumijevale ključnu ulogu u zajedničkom projektu Ureda za demokratske institucije i ljudska prava OSCE-a (ODIHR-OSCE), Međuregionalnog istraživačkog instituta UN-a za kriminal i pravosuđe (UNICRI) i MKSJ-a, u svrhu utvrđivanja najboljih primjera u praksi i stečenih iskustava u prenošenju znanja.⁹

9 Vidjeti izvještaj OSCE-ODIHR-a, urađen u suradnji sa MKSJ-om i UNICRI-jem, pod nazivom: *Podrška procesu tranzicije: iskustva i prakse u prenošenju znanja (Konačni izvještaj)*, septembar 2009. godine, dostupan na: http://www.osce.org/documents/odihr/2009/09/39685_en.pdf.

III. Najvažnija saznanja u sklopu 11bis projekata

Aktivnosti praćenja, izvještavanja i zagovaranja u sklopu 11bis projekata pomogle su da se uoče prepreke i podigne nivo svijesti o poštivanju ljudskih prava i efikasnosti pravosuđa u BiH, i doprinijele su ublažavanju problema. Ta saznanja objavljivana su u lokalnim medijima i korištena kao osnova za izvještaje, između ostalih, MKSJ-a, Komiteta za ljudska prava Ujedinjenih naroda, *Human Rights Watcha*, *Amnesty Internationala*, te Međunarodnog centra za tranzicijsku pravdu.

Problemi koji su najčešće uočavani kroz aktivnosti Projekata tiču se deset glavnih oblasti, a to su: ustupanje i procesuiranje predmeta u skladu s Pravilom 11bis; određivanje pritvora; zaštita i podrška svjedocima; transparentnost postupaka; imovinskopравни zahtjevi oštećenika; sporazumi o priznanju krivice; korištenje dokaza koje je pribavio MKSJ; efikasnost odbrane; obrazloženja presuda; i metodologija obuke i prenošenja znanja. Ovo nisu bile jedine oblasti u kojima su utvrđeni problemi, ali su se u njima najčešće pojavljivali, i to u više predmeta. S izuzetkom problema vezanih za proces prebacivanja predmeta u skladu sa Pravilom 11bis, uočeni problemi nisu ograničeni samo na te predmete, nego su po svojoj prirodi sistemski. Ipak, važno je primijetiti da su predmeti ustupljeni u skladu sa Pravilom 11bis, uopće uzevši, procesuirani uz poštivanje ljudskih prava, što je potvrđeno činjenicom da nijedan predmet nije vraćen na MKSJ, niti je Ustavni sud BiH utvrdio da je i u jednoj presudi u tim predmetima došlo do povrede ljudskih prava.

Od distribuiranja 11bis izvještaja, u kojima su obrađivani pojedini problemi, došlo je do pozitivnih pomaka u njihovom rješavanju. Ipak, u svim oblastima potrebno je još promjena, kako bi se osiguralo da se poštuju prava, kako optuženih, tako i žrtava. Dalje, u tekstu, iznose se najvažnija saznanja u svakoj od problematičnih oblasti, s izuzetkom pitanja u vezi sa procesom ustupanja predmeta u skladu sa Pravilom 11bis, jer oni više nisu relevantni za BiH.¹⁰ U Izvještaju se, zatim, iznose aktivnosti zagovaranja koje su poduzete u vezi sa svakom temom, o postignutom napretku, te neki od ostalih izazova na putu ka ostvarenju pravde u BiH na način koji je više u skladu sa standardima ljudskih prava. Komentari u ovom Izvještaju uglavnom su usmjereni na Sud BiH, jer su prakse sa Suda bile predmet aktivnosti praćenja sudskih

10 Ovi problemi proizašli su iz teškoća u usklađivanju dva različita pravosudna sistema MKSJ-a i BiH. Naprimjer, tužioc i BiH nisu bili sigurni mogu li mijenjati i dopunjavati potvrđene optužnice MKSJ-a, iako su ove optužnice trebale biti prilagođene domaćim krivičnim zakonima. Nadležni organi također nisu bili sigurni da li se odredbe domaćeg zakona, koje se odnose na postupak prije i nakon potvrđivanja optužnice, a koje se razlikuju u odnosu na određivanje pritvora, trebaju primjenjivati na osumnjičene, odnosno optužene u predmetima iz kategorije Pravila 11bis prije nego se „prilagodi“ optužnica MKSJ-a. Osim toga, Sud BiH nije tačno znao kakva je njegova nadležnost u pogledu odlučivanja o izmijenjenoj ili dopunjenoj optužnici. Drugi problemi odnosili su se na odgovarajući postupak za izmjenu i dopunu mjera zaštite, koje je odredio MKSJ. Vidjeti: *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković*, februar 2006. godine; *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković*, april 2006. godine; *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2006. godine; *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, decembar 2006. godine; i *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2007. godine.

postupaka u sklopu 11bis projekata; diskusije imaju za cilj da dopune one iz 11bis izvještaja, koji su citirani u ovom Izvješaju ili nabrojani u Prilogu. Također, u ovom se Izvješaju iznose i određena zapažanja, koja su relevantna i za sudske postupke na sudovima u entitetima.

a) Pritvor

Saznanja

Uzimajući u obzir osnovno pravo na slobodu i sigurnost ličnosti i nepodvrgavanje proizvoljnom lišenju slobode, jedna od ključnih aktivnosti Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini u vezi sa pravosudnom reformom je primjena mjere pritvora. Već u svom prvom izvještaju o predmetu *Radovan Stanković*, u februaru 2006. godine, 11bis projekti su utvrdili zakonske i praktične probleme u vezi sa standardima poštivanja ljudskih prava u pogledu lišenja slobode. Ukupno je izdato 55 redovnih izvještaja u sklopu projekata, u kojima je oslovljeno 14 pitanja u vezi sa pritvorom.¹¹ U tim izvještajima naveden je propust Suda BiH da razmotri argumente protiv određivanja pritvora i da, u dovoljnoj mjeri, obrazloži svoju odluku o određivanju pritvora u skladu sa standardima ljudskih prava. Osim toga, uočeno je da Sud nije razmatrao druge mjere zabrane, kada bi one mogle biti adekvatna alternativa pritvoru.

Posebno pitanje bilo je pitanje ugrožavanja sigurnosti imovine i građana kao osnove za određivanje pritvora, u skladu sa članom 132(1)(d) Zakona o krivičnom postupku BiH. Kako je taj član prije glasilo, pritvor je mogao biti određen kada je “usljed načina učinjenja ili posljedica krivičnog djela određivanje pritvora neophodno za sigurnost građana ili imovine.”¹²

Kroz svoje aktivnosti praćenja sudskih postupaka, 11bis projekti uočili su da su odluke Suda o određivanju pritvora zasnovane na javnom redu u suprotnosti sa međunarodnim standardima, koji zahtijevaju dokaz da će puštanje optuženog na slobodu prouzrokovati stvarno uznemiravanje javnog reda, ili, u slučaju produženja

11 *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković*, februar 2006. godine; *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Gajko Janković*, april 2006. godine; *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2006. godine; *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, decembar 2006. godine; *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, decembar 2006. godine; *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2007. godine; *Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, mart 2007. godine; *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, mart 2007. godine; *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, juni 2007. godine; *Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, juli 2007. godine; *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, septembar 2007. godine; *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, decembar 2007. godine; *Šesti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, mart 2008. godine; i *Deveti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2009. godine.

12 Zakon o krivičnom postupku BiH, Službeni list BiH 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08 (period prije izmjena i dopuna iz juna 2008. godine (58/08) i drugih izmjena i dopuna koje su slijedile).

pritvora, da je javni red i dalje ugrožen. Umjesto da radi na osiguravanju neophodnih dokaza, Sud se nastavio pozivati na ozbiljnost ratnih zločina i navoditi moguće uznemiravanje javnosti na nejasan i apstraktan način u svrhu opravdavanja pritvora. Takav pristup doveo je do toga da je Sud određivao mjeru pritvora na osnovu pretpostavljene (hipotetičke) potrebe da se sačuva javni red u skoro svakom predmetu ratnih zločina. Treba reći da je poštivanje standarda ljudskih prava u vezi sa postojanjem stvarnog rizika veoma teško, jer je Evropski sud za ljudska prava standarde za primjenu ove osnove postavio veoma visoko. Ti standardi ukazuju na izuzetne okolnosti, u kojima se mjere pritvora mogu koristiti u svrhu očuvanja javnog reda, što je u potpunoj suprotnosti sa skoro obavezujućim načinom, na koji je on određivan u skoro svim predmetima ratnih zločina na Sudu BiH.

Zagovaranje i napredak

Misija OSCE-a poduzela je niz aktivnosti zagovaranja kroz sastanke, obuke, kao i pravosudne konferencije, kako bi potaknula pravilnu primjenu mjere pritvora i alternativnih mjera i pravilno obrazloženje primjene i jednih i drugih. Misija je, također, objavila Tematski izvještaj, pod nazivom: *Zakon i praksa u primjeni mjera ograničenja slobode: Opravdanost mjere pritvora u Bosni i Hercegovini*,¹³ koji je distribuiran širom BiH, i o kojem se diskutiralo sa lokalnim akterima.

Komitet Ujedinjenih naroda za ljudska prava je, u novembru 2006. godine, izdao preporuku da vlasti u BiH razmotre mogućnost brisanja koncepta sigurnosti građana i imovine kao osnove za određivanje mjere pritvora u Zakonu o krivičnom postupku.¹⁴ Ocjenjujući Zakon o krivičnom postupku BiH 2008. godine, Tim za praćenje i ocjenu primjene krivičnih zakona, koji je sastavljen od zakonodavnih stručnjaka u BiH, dao je sličan prijedlog. Na kraju, Parlamentarna skupština BiH donijela je odluku da neće brisati javni red iz Zakona o krivičnom postupku, kao osnovu za određivanje mjere pritvora. U sveobuhvatnim izmjenama i dopunama Zakona o krivičnom postupku BiH, u julu 2008. godine, javni red, kao osnova za određivanje mjere pritvora, izmijenjen je i sada predviđa da se taj osnov može koristiti samo u slučajevima kada "puštanje optuženog na slobodu predstavlja stvarnu prijetnju ugrožavanju javnog reda,"¹⁴ kako je predviđeno međunarodnim standardima za ljudska prava.

U vezi s primjenom alternativnih mjera u odnosu na mjere pritvora, 9. jula 2007. godine, visoki predstavnik u BiH nametnuo je izmjene i dopune Zakona o krivičnom postupku BiH, koji sada predviđa da Sud treba razmotriti alternativne mjere u odnosu na mjere pritvora, kao što su zabrana putovanja ili sastajanja s određenim osobama,

13 Tematski izvještaj OSCE-a, *Zakon i praksa u primjeni mjera ograničenja slobode: opravdanost mjere pritvora u Bosni i Hercegovini*, august 2008. godine, objavljen 23. decembra 2008. godine i dostupan na: <http://www.oscebih.org/documents/13099-eng.pdf>.

14 Zaključna opažanja Komiteta za ljudska prava, 88. sjednica, U.N. Doc. CCPR/C/BIH/CO/1, stav 18, dostupno na: <http://www.universalhumanrightsindex.org/documents/825/994/document/en/pdf/text.pdf>.

odrediti da li te alternativne mjere mogu ispuniti svrhu pritvora po bilo kojoj osnovi, te odrediti mjere zabrane, kada bi one bile prikladna alternativa.¹⁵ Osim toga, domaći organi vlasti prepoznali su potrebu za povećanjem primjene alternativnih mjera u cjelokupnom pravosudnom sistemu, a Strategija reforme sektora pravde uključuje specifičan strateški program, koji ima za cilj upotrebu alternativnih mjera, u odnosu na mjere pritvora.¹⁶

U svjetlu toga, službenici za praćenje sudskih postupaka Misije OSCE-a uočili su da se praksa na sudovima polako mijenja u vezi sa mjerom pritvora. Pritvor se ne određuje toliko često, jer se Sud BiH počeo oslanjati na mjere zabrane, kada one postižu isti rezultat, kao i pritvor. Osim toga, javni red se ne koristi u onolikoj mjeri u kojoj se koristio ranije, kao osnov za obrazloženje mjere pritvora. Odluke kojima se određuje mjera pritvora imaju bolja obrazloženja.

Ostali izazovi

U BiH je napravljen pozitivan pomak u vezi sa praksom određivanja mjere pritvora. Primjetno je, međutim, da u odlukama o određivanju mjere pritvora, koje su zasnovane na javnom redu, još uvijek često nema dokaza o stvarnim prijetnjama javnom redu, koje bi ih opravdale prema međunarodnim standardima ljudskih prava. Osim toga, jasno je iz različitih pristupa određivanju mjere pritvora, između Suda BiH i sudova u entitetima, da je potreban dosljedniji pristup primjeni mjera zabrane, kao alternative pritvoru.

Misija i dalje podržava preporuke izdate u Izvještaju pod naslovom: *Zakon i praksa u primjeni mjera ograničenja slobode: Opravdanost mjere pritvora u Bosni i Hercegovini*. Misija naročito naglašava potrebu za usavršavanjem politike i alata kako bi se pomoglo pravosuđu u brzom primjeni najprikladnije mjere u svrhu osiguranja prisutnosti osumnjičenog ili optuženog.

b) Zaštita i podrška svjedocima

Saznanja

Drugi stup programa Misije, koji se odnosi na pravosudnu reformu, jesu aktivnosti u vezi sa zaštitom i podrškom svjedocima. Procesuiranje ratnih zločina ne može biti uspješno provedeno bez pružanja adekvatne zaštite i podrške svjedocima. Zaštita i podrška je potrebna kako bi se osigurala suradnja svjedoka u krivičnim postupcima

15 Službeni list BiH, br. 53/07, 16. juli 2007. godine. Vidjeti: *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, septembar 2007. godine.

16 Strategija za reformu sektora pravde, Stup II, Strateška oblast 2.3.5, dostupna na: http://www.mpr.gov.ba/userfiles/file/Projekti/SRSP_u_BiH_-_BJ.pdf.

i osiguralo da njihova prava ne budu nepotrebno ugrožena kroz takvu vrstu učešća u krivičnom postupku.

Nekoliko izvještaja o predmetima prebačenim u skladu sa Pravilom 11b/s ukazuju na probleme zaštite i podrške svjedocima pred Sudom BiH.¹⁷ Oni se odnose na: nedovoljno jasne odredbe Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, koje su dovele do različite praktične primjene; *prekomjeran* nivo primjene zaštitnih mjera pred Sudom BiH, za razliku od *nedovoljne* primjene pred entitetskim sudovima; nemogućnost nadležnih organa da pruže, odnosno održe zadovoljavajući nivo zaštite, nepostojanje odgovarajuće psihosocijalne podrške svjedocima.

Zagovaranje i napredak

Misija je na seminarima za obuku sudija i tužilaca i na sastancima sa domaćim i međunarodnim organima, odnosno institucijama, kontinuirano isticala problematična pitanja i davala preporuke. Također je savetovala borce za ljudska prava o ovom pitanju i davala izjave za medije u svrhu isticanja problema i pozivanja na poduzimanje adekvatnih radnji.

U posljednjih nekoliko godina, domaći organi vlasti poduzeli su neke bitne korake ka unapređenju pružanja zaštite i podrške svjedocima. Ustaljena praksa korištenja zaštitnih mjera, kao što su pseudonimi i ročišta s kojih je javnost isključena, polako je razvijena pred Sudom BiH. To je značilo da su sudije ovu vrstu mjere počele dosljednije primjenjivati. Pored toga, Sud BiH je, u septembru 2008. godine, usvojio dugoočekivani Pravilnik o zaštiti svjedoka.¹⁸ Primjena ovog Pravilnika olakšava sudijama primjenu mjera zaštite svjedoka na koordiniran način, koji je efikasan i u skladu sa standardima pravičnog suđenja. Pravilnik pomaže u tome da se osigura da se svjedoku pruži pravilna zaštita i da pružena zaštita ne bude ugrožena u kasnijoj fazi postupka, kroz pogreške ili propuste u nadzoru. Također je Posebni odjel za ratne zločine Tužilaštva BiH, tokom 2009. godine, započeo izradu nacrtu smjernica za praksu u vezi sa postupanjem tužilaca i ostalog osoblja s ugroženim žrtvama i svjedocima u toku istražnog postupka i postupka optuživanja u predmetima ratnih zločina, koje će biti usklađeno sa međunarodnim standardima.

Još jedan značajan moment u unapređenju zaštite svjedoka bilo je usvajanje Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina (Državna strategija) od strane Vijeća

17 *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković*, maj 2006. godine; *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković*, juli 2006. godine; *Povjerljivi Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković*, septembar 2006. godine; *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2006. godine; *Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković*, oktobar 2006. godine; *Povjerljivi izvještaj OSCE-a iz oktobra 2006. godine*; *Povjerljivi izvještaj OSCE-a iz decembra 2006. godine*; *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2007. godine; *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, sa dodatkom povjerljive prirode, januar 2008. godine; *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić*, januar 2008. godine; i *Osmi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić*, juli 2009. godine.

18 Sud BiH, Pravilnik o zaštiti svjedoka, usvojen na Općoj sjednici, 29. septembra 2008. godine.

ministra BiH, 29. decembra 2008. godine. Misija je imala ključnu savjetodavnu ulogu u kreiranju njenog sadržaja i podržala njeno usvajanje. Državna strategija je sistematično pristupila pitanju organizacije i bolje osposobljenosti pravosuđa u istraživanju i procesuiranju predmeta ratnih zločina. Ključni cilj Strategije je da osigura “zaštitu, podršku i isti tretman svih žrtava i svjedoka u postupcima pred svim sudovima u BiH.”¹⁹

U Strategiji se navode različiti problemi sistema pružanja zaštite i podrške svjedocima, koji su prisutni u državi. Državna strategija predlaže rješenja ovih problema, međutim, ona su općeg karaktera. Naprimjer, u Strategiji se navode ograničenja domaćeg sistema zaštite svjedoka i potreba za uspostavom mreže za podršku u cijeloj državi, čiji rad bi koordinirao Odjel za podršku žrtvama i svjedocima Suda BiH. Strategijom se predviđa da, u okviru ove mreže podrške, trebaju biti uspostavljeni regionalni uredi za podršku, a nevladine organizacije trebaju biti uključene u provedbu mjera.²⁰ Pored ovoga, nisu date smjernice o tome kako pristupiti uspostavi sistema podrške u cijeloj državi, ili na koji način bi taj sistem trebao funkcionirati.

Misija OSCE-a u BiH je, radi pružanja pomoći u rješavanju ovog pitanja, organizirala okrugli stol na temu: Uspostava sistema psihosocijalne podrške za svjedoke i žrtve u predmetima ratnih zločina u BiH, koji je održan 3. i 4. decembra 2009. godine. Na ovom okruglom stolu okupili su se predstavnici pravosuđa, entitetskih ministarstava i državnog ministarstva pravde, predstavnici iz domena zaštite ljudskih prava, socijalne zaštite, centara za mentalno zdravlje i organizacija civilnog društva iz cijele BiH, kako bi razgovarali o tome kako provesti uputstva o podršci svjedocima iz Državne strategije. Učesnici su uspješno formulirali paket konkretnih preporuka za provedbu mjera koje propisuje Državna strategija.²¹

Nažalost, vlasti u BiH su malo toga učinile u toku 2009. godine na provedbi Državne strategije i na unapređenju zaštite i podrške žrtvama i svjedocima. Vlast nije ispoštovala rok postavljen Strategijom. Povodom godišnjice usvajanja Strategije, objavljen je Tematski izvještaj o zaštiti i podršci svjedocima u BiH u okviru Projekta za izgradnju kapaciteta i implementaciju naslijeđa.²² U ovom Izvještaju ponovno se obrađuje problematika kojom su se bavili izvještaji o predmetima prebačenim u skladu sa Pravilom 11*bis* i jasno navodi obaveza koju država ima prema žrtvama i svjedocima, da im jamči pravo na život, bez neopravdanog narušavanja sigurnosti ili privatnosti, zaštitu od uznemiravanja i nasilja i dostojanstveno učešće u postupcima.

19 Državna strategija, 1.2: Ciljevi i očekivani rezultati.

20 Državna strategija, 4: Zaštita i podrška žrtava i svjedoka.

21 Vidjeti Zaključke i preporuke, okrugli stol pod nazivom: “Uspostava sistema psihosocijalne podrške za svjedoke i žrtve u predmetima ratnih zločina u BiH”, održan 3. i 4. decembra 2009. godine, u organizaciji Misije OSCE-a u BiH.

22 Tematski izvještaj OSCE-a u okviru Projekta za izgradnju kapaciteta i implementaciju naslijeđa pod nazivom: *Zaštita i podrška svjedoka u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini: Prepreke i preporuke godinu dana nakon usvajanja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina*, januar 2010. godine.

Sa žaljenjem se može konstatirati da BiH još uvijek nije pokazala dovoljno spremnosti da riješi ovaj problem prava žrtava i svjedoka i suđenja za ratne zločine, koji je prisutan u cijeloj državi. Usprkos napretku i usvajanju Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina, država nije odmah krenula u efikasnu provedbu strateških mjera predviđenih Strategijom, što čini besmislenim reforme, koje su provedene proteklih godina. Često se dešava da pravosuđe ne poduzima radnje, da utvrdi jesu li prijetnje svjedocima zasnovane ili ozbiljne i ne izriče raspoložive zaštitne mjere u odgovarajućim situacijama, ili ih ne primjenjuje na efikasan način. Vijeće ministara BiH je, tokom 2008. godine, predložilo novi *Nacrt zakona o programu zaštite svjedoka*, kojim je data nadležnost SIPA-i da svoje aktivnosti u vezi s programom zaštite svjedoka proširi na svjedoke koji svjedoče pred entitetskim sudovima. Izvještaj o zaštiti svjedoka u BiH, naveden u gornjem dijelu teksta, kritički se osvrće na činjenicu da, usprkos potrebama, ovaj Zakon nije bio usvojen, jer bi proširenje nadležnosti SIPA-e bilo u sukobu sa nadležnostima entiteta. U Izvještaju se također navodi da razne domaće agencije za provedbu zakona i pravosudne institucije, često zahtijevaju od svjedoka da svjedoče o traumatičnim iskustvima više puta.

Jedan značajan korak u osiguranju da prava žrtava i svjedoka budu ispoštovana jeste da oni budu upoznati sa svojim pravima, tako da ih mogu koristiti. Kako bi se doprinijelo tom cilju, Misija OSCE-a u BiH pripremila je informativni letak za žrtve i svjedoke o njihovim pravima u toku krivičnog postupka. Distribuciju ovog letka žrtvama i svjedocima vrše učesnici u postupku, uključujući: tužioce, sudsku policiju i nevladine organizacije.²³

Ostali izazovi

Nemogućnost osiguravanja adekvatne zaštite i podrške svjedocima u BiH može dovesti do kršenja njihovih prava. Ovo može ugroziti napore koje država čini na tome da spriječi nekažnjivost kroz procesuiranje ratnih zločinaca.

S obzirom na to da je prepoznala ključnu ulogu zaštite i podrške svjedocima u provedbi Državne strategije, Misija OSCE-a u BiH preporučuje nadležnim organima i drugim institucijama da pročitaju preporuke sadržane u Tematskom izvještaju OSCE-a, pod nazivom: *Zaštita i podrška svjedoka u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini: Prepreke i preporuke godinu dana nakon usvajanja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina*, koji je pripremljen u okviru Projekta za izgradnju kapaciteta i implementaciju naslijeđa. Misija je zauzela stav da provedba ovih preporuka može pomoći BiH da krene naprijed, na putu ka budućem procesuiranju ratnih zločina u Bosni i Hercegovini.

23 Informativni letak koji je pripremio OSCE pod nazivom: *Žrtva ste ili svjedok krivičnog djela? Upoznajte se sa vašim pravima i obavezama*, 21. oktobar 2009. godine, dostupan na: <http://www.oscebih.org/documents/15335-eng.pdf>.

c) Transparentnost sudskih postupaka

Saznanja

Kada se donosi odluka o tome koje mjere zaštite treba odrediti svjedoku, sud mora uzeti u obzir javni interes i pravo optuženog na javnu raspravu. Transparentnost je posebno važna u BiH, gdje neke stranke dovode u pitanje neovisnost Suda BiH, kako bi osvojile političke poene. Pored potrebe da se održi transparentnost postupka, odluke koje donosi Sud BiH moraju biti očigledno pravedne, kako bi Sud očuvao svoj legitimitet i dao doprinos rušenju mitova o sukobu.

Kada je započeo program praćenja sudskih postupaka ustupljenih u skladu s Pravilom 11bis, primijećeno je niz problema u vezi sa transparentnošću postupka. Od tada se broj ovih problema smanjio. Međutim, oni su se ranije odnosili na, naizgled, nepotrebno isključenje javnosti sa ročišta i odbijanje Suda BiH da dozvoli novinarima i javnosti uvid u dokumentaciju na temelju nedovoljno obrazloženih odluka.²⁴

Zagovaranje i napredak

Misija OSCE-a u BiH isticala je potrebu da pravosudni organi zauzmu jasan stav u vezi sa transparentnošću postupaka i javnom dokumentacijom. Misija je bila mišljenja da, prema međunarodnim standardima, ovaj stav mora poštivati i adekvatno izbalansirati prava žrtava, svjedoka i optuženih, sa pravom na postupke otvorene za javnost i dostupnost podataka. Misija OSCE-a nije bila jedina koja je upućivala kritike Sudu zbog netransparentnosti. Domaći predstavnici medija i druge međunarodne organizacije također su zahtijevale od Suda BiH da bude transparentniji.²⁵

Ova vrsta zagovaranja očigledno je postigla rezultate. Stiče se utisak da Sud BiH sada preferira vođenje javnih postupaka i rijetko isključuje javnost. Sve presude dostupne su javnosti na internet stranici Suda, a i Tužilaštvo primjenjuje sličan transparentan pristup, tako što odluke i materijale objavljuje na svojoj internet stranici. Pravilnik o zaštiti svjedoka Suda BiH također odražava sklonost ka suđenju otvorenom za javnost i izražava princip da suđenja trebaju biti zatvorena za javnost samo kada je to zaista neophodno.

24 *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković*, maj 2006. godine; *Povjerljivi Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković*, septembar 2006. godine; *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2007. godine; *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Gajko Janković*, maj 2007. godine; *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić*, oktobar 2007. godine; i *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, sa dodatkom povjerljive prirode, januar 2008. godine.

25 *Vidjeti pismo Asocijacije izveštača sa Suda BiH*, upućeno 28. oktobra 2009. godine Uredu za informiranje Suda BiH, dostupno na: <http://www.bim.ba/en/1/40/23238/>, u kojem se navodi: "Smatramo da je i Sudu BiH u cilju da se više otvori prema javnosti, a to će postići jedino putem medija, pa vas, zbog toga molimo da razmotrite odluku."

Ostali izazovi

Iako je naglasak na transparentnost poželjan, Sud mora ustrajati na balansiranju javnosti postupka i prava i interesa svjedoka. Naprimjer, nedavno je u izvještaju o predmetu *Trbić*, koji je prebačen u skladu sa Pravilom 11bis, navedeno da je Sudsko vijeće dozvolilo da javnost prisustvuje ročištu, na kojem je trebalo biti izneseno povjerljivo svjedočenje, i samo zatražilo od predstavnika medija da ne objavljuju detaljne informacije o ovom povjerljivom svjedočenju.²⁶ U izvještaju je navedeno da Sud nije trebao namjerno staviti povjerljive informacije u ruke medija i da je trebao isključiti javnost sa tog ročišta. U izvještaju se, također, navodi da ovo nije jedino sudsko vijeće na Sudu BiH, koje na ovakav način upravlja ročištem, na kojem se iznose informacije povjerljive prirode.

Pored toga, mediji, s vremena na vrijeme, ukazuju na prepreke transparentnosti, posebno kada su u pitanju poteškoće kod pristupanja audiovizualnim snimcima ročišta, koja su otvorena za javnost i dostupnost fotografijama iz sudnice.²⁷ U svjetlu ovih činjenica, OSCE preporučuje da Sud nastavi, po potrebi, prilagođavati svoja pravila u vezi sa transparentnošću i da hitno rješava sve probleme, koji se pojave, u vezi sa pristupom medija.

d) Imovinskopravni zahtjevi

Saznanja

Još jedno važno pravo, koje žrtve imaju u BiH, jeste pravo na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva protiv optuženog i pravo da o njemu bude odlučeno u okviru krivičnog postupka. Ovo je dragocjen mehanizam za uštedu vremena i resursa, jer omogućava oštećeniku da izbjegne dugotrajan i skup parnični postupak. On također jača prava žrtava, jer im daje priliku da aktivno učestvuju u ostvarivanju pravde za sebe u krivičnom postupku.

Praćenjem predmeta prebačenih u skladu sa Pravilom 11bis, uočeno je da sudovi često ne ispunjavaju svoju obavezu da, kada je to moguće, razmatraju prijedloge za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva.²⁸ U skladu sa domaćim zakonodavstvom, učesnici u krivičnom postupku moraju upoznati žrtvu sa njenim pravom da podnese prijedlog za ostarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku, da istraže sve potencijalne zahtjeve i nalože adekvatnu odštetu. Uspriko tome, kada su prvi predmeti ustupljeni u skladu s Pravilom 11bis, u izvještajima je navedeno da sudije

²⁶ *Osmi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić*, juli 2009. godine.

²⁷ *Supra* fusnota 26.

²⁸ *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, juni 2007. godine; *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2007. godina; *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, oktobar 2007. godine; i *Sedmi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić*, april 2009. godine.

nisu upoznavali oštećene sa njihovim pravom da podnose prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva. Tužiocima su, na sličan način, zanemarili svoju obavezu da prikupljaju dokaze o potencijalnim prijedlozima. Do sada, Sud BiH nije donio nijednu odluku o imovinskopravnom zahtjevu u predmetu ratnih zločina, iako je Tužilaštvo BiH iskazalo spremnost da obrati pažnju na ovo pitanje u posljednjih nekoliko predmeta.

Zagovaranje i napredak

Kroz izvještaje o predmetima prebačenim u skladu sa Pravilom *11bis*, pokušalo se potaknuti pravosudne organe da prepoznaju svoju odgovornost prema žrtvama u pogledu ostvarivanja imovinskopravnih zahtjeva i da ispune svoje obaveze. Nakon preporuka iz izvještaja, pojedina sudska vijeća na Sudu BiH uvela su praksu da pitaju žrtve koje svjedoče žele li, u krivičnom postupku, podnositi prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva. Iako je ovo bila jedna značajna promjena, promatrači sudskih postupaka primijetili su da oštećeni često nisu razumjeli pitanje koje im postavlja vijeće, a da se, u takvom slučaju, vijeće nije potrudilo da ga pojasni.²⁹

Još jedan pomak koji je vrijedan spomena, jesu izmjene i dopune Zakona o krivičnom postupku BiH, iz jula 2008. godine. Izmjenama i dopunama iz jula 2008. godine, uvodi se, u članu koji općenito regulira "Prava i obaveze tužioca", obaveza utvrđivanja činjenica potrebnih za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu.³⁰ Ovim izmjenama i dopunama nije uvedena ova obaveza tužioca, jer je ona već bila propisana drugim odredbama Zakona o krivičnom postupku BiH. Međutim, one su naglasile namjeru zakonodavca da primora sudove da rješavaju imovinskopravne zahtjeve u krivičnom postupku, kada god je to moguće. One su, također, istaknule zakonodavnu politiku, koja stoji na stanovištu da je takav način rada prikladan, značajan i poželjan.

Misija OSCE-a je, u više navrata, pokušala uticati na pravosudne organe da ispune zakonom utvrđenu obavezu u ovom dijelu posla. Misija je, u junu 2009. godine, objedinila svoja saznanja, stečena kroz program praćenja sudskih postupaka i dostavila ih entitetskim Centrima za edukaciju sudija i tužilaca. Ovim dokumentom naglašena je obaveza pravosudnih organa da se u krivičnom postupku rješavaju imovinskopravni zahtjevi i da je značajno da pravosuđe ispuni ovu svoju obavezu, jer i žrtve, također, imaju prava u vezi s imovinskopravnim zahtjevom, koji je podnesen u krivičnom postupku. Također, navodi se kako se ostvaruje znatna korist rješavanjem imovinskopravnih zahtjeva u krivičnim postupcima, uključujući i doprinos ukupnoj efikasnosti pravosuđa u BiH.

Kako bi se pomoglo oštećenima u podnošenju jasnog i dobro potkrijepljenog prijedloga, kao i da bi se pomoglo tužiocima u prikupljanju dokaza na osnovu

29 Naprimjer, vidjeti *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2007. godine.

30 Vidjeti *Sedmi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić*, april 2009. godine.

kojih sud lako može donijeti odluku, Misija je pripremila jednoobrazni formular.³¹ Ovaj formular na jasan i razumljiv način, upućuje oštećenog na to kako da podnese imovinskopravni zahtjev i ukazuje na to koji su dokazi potrebni, kako bi upotrijebili taj zahtjev. Misija je zatražila od tužilaca, sudova, policije i nevladinih organizacija, da izvrše distribuciju ovog formulara oštećenima i da im ga pojasne. Ovu inicijativu podržalo je Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, a nakon toga su entitetska tužilaštva donijela uputstvo o ispunjavanju i distribuciji ovog formulara.

Drugi značajan pomak desio se u predmetu *Milorad Trbić*.³² Tokom glavnog pretresa u ovom predmetu, u 2009. godini, Ured Tužilaštva BiH ispunio je svoju zakonsku obavezu i obavijestio oštećene o njihovom pravu na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva u okviru krivičnog postupka. Ovo je prvi put da je Tužilaštvo izvršilo svoju dužnost u ovom pogledu. Učinilo je to na taj način što je poslalo obavijest o pravu na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva svakom od oštećenih u ovom predmetu. Preko osam stotina oštećenika podnijelo je zahtjeve na rješavanje u predmetu *Trbić*, što govori o njihovom velikom odzivu. Ipak, usprkos ovom pokazanom interesu i velikoj simboličnoj gesti, Sud je odbio razmotriti zahtjeve i uputio žrtve na građansku parnicu.

Ostali izazovi

Iako su pravosudni organi počeli poštivati neke od svojih formalnih obaveza u vezi s imovinskopravnim zahtjevima, u stvarnosti oni ne rješavaju imovinskopravne zahtjeve. Tužiocima još uvijek ne istražuju potencijalne imovinskopravne zahtjeve, a Sud BiH ih ne razmatra. Misija se nada da će pomoći da se ovo promijeni kroz stalne aktivnosti zagovaranja.

U svjetlu velikih prednosti, koje bi imalo rješavanje imovinskopravnih zahtjeva oštećenika u sklopu krivičnog postupka, Misija savjetuje pravosudne aktere da ispune svoje zakonske obaveze prema žrtvama po ovom pitanju. U to je uključeno obavještanje oštećenika o njihovom pravu na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva u sklopu krivičnog postupka, prikupljanje dokaza u vezi sa zahtjevima, te donošenje odluka o imovinskopravnim zahtjevima, kada god je to moguće. Sudovi bi, također, trebali donositi dobro obrazložene odluke o imovinskopravnim zahtjevima, u kojima se ispituje podnesak, argumenti i dokazi. Ukoliko sud donese odluku da ne razmatra neki zahtjev, treba objasniti razloge za takvu odluku na jasan način, i dati iscrpno obrazloženje.

Misija također preporučuje da glavni tužiocima i predsjednicima sudova osiguraju da sudije i tužiocima budu upoznati sa dužnostima i da ispunjavaju svoje dužnosti prema oštećenima u vezi s imovinskopravnim zahtjevima. Pozitivan pomak je to što su

31 Formular koji je pripremio OSCE, Prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva, dostupan na: <http://www.oscebih.org/documents/15340-eng.pdf>.

32 *Sedmi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić*, april 2009. godine.

glavni tužioc i već izdali nalog tužiocima da distribuiraju obrazac za imovinskopravne zahtjeve koji je sačinila Misija i da razgovaraju o njegovom podnošenju sa svakim potencijalnim podnosiocem zahtjeva. Centri za edukaciju sudija i tužilaca trebaju dati informacije i pružiti podršku pravosudnim akterima, uključujući programe obuke o istraživanju i rješavanju imovinskopравnih zahtjeva.

e) Sporazumi o priznanju krivice

Saznanja

Još jedan institut, koji može doprinijeti sudskoj ekonomičnosti jeste sporazum o priznanju krivice. Sporazumi o priznanju krivice uvedeni su u domaći pravni sistem u 2003. godini. Kada se sporazum sklopi u ranoj fazi postupka, on može uštedjeti dragocjeno sudsko vrijeme i resurse, a svjedoci neće morati svjedočiti, te će to spriječiti rizik od retraumatizacije. Usprkos tim prednostima, sporazumi o priznanju krivice ne koriste se često u predmetima ratnih zločina.

Postignuta su dva sporazuma o priznanju krivice u predmetima ustupljenim u skladu s Pravilom 11*bis* – u predmetu *Mejakić i ostali* i u predmetu *Paško Ljubičić*. Ti sporazumi bili su među prvima, koji su sklopljeni na Sudu BiH, 27. marta 2008. i 29. aprila 2008. godine.³³ Kao što se može i očekivati, zbog uvođenja ovog instituta, pravosudnim organima treba vremena da razviju dosljednu i zakonsku praksu pri njegovoj upotrebi. Uočeno je da određene sudije nisu sigurne koji je nivo dozvoljenog opsega njihovog učešća u pregovorima o sporazumima o priznanju krivice. Naprimjer, u predmetu *Gojko Janković*, Sudsko vijeće je potaknulo stranke u postupku da sklope sporazum, za što domaći zakon sugerira da ugrožava predodžbu o nezavisnosti suda.³⁴

Također, primijećeno je da sporazumi o priznanju krivice u predmetima ustupljenim u skladu s Pravilom 11*bis* nisu sklopljeni u ranoj fazi postupka, kada bi bili od najveće koristi pravosudnom sistemu, sprečavajući dugotrajno pobijanje činjenica tokom postupka. Umjesto toga, sporazumi su zaključeni s optuženima na kraju izvođenja dokaza optužbe, više od godinu dana nakon početka glavnog pretresa. U ovoj kasnoj fazi u postupku, sporazumi o priznanju krivice nisu puno dali u pogledu poticaja Sudu, jer je Tužilaštvo već izvelo dokaze optužbe u cijelosti, i svi njegovi svjedoci već su bili saslušani. Uz ove nedostatke, sporazumi o priznanju krivice u predmetima

33 Prvi sporazum o priznanju krivice u predmetu prebačenom u skladu sa Pravilom 11*bis*, zaključen je 27. marta 2008. godine između Dušana Fuštara i tužioca u predmetu *Fužtar*, koji je razdvojen od predmeta *Mejakić i ostali*. Drugi je zaključen 29. aprila 2008. godine, u predmetu *Paško Ljubičić*. Ovaj sporazum bio je četvrti takav sporazum, zaključen pred Sudom BiH.

34 *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković*, maj 2007. godine. Također vidjeti *Deveti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2008. godine.

ustupljenim u skladu s Pravilom 11bis pokazali su nekoliko pravnih manjkavosti.³⁵ Prvo, sporazumi su, naizgled, bili rezultat pregovaranja o pravnoj kvalifikaciji krivičnog djela, što znači da je Tužilaštvo možda odustalo od ili izmijenilo dokazive optužbe protiv optuženog, kako bi natjeralo optuženog da se izjasni krivim. U izvještajima o predmetima po Pravilu 11bis, primijećeno je da Sud BiH prihvata pregovaranje o pravnoj kvalifikaciji krivičnog djela, kao dozvoljenu pravnu praksu, iako entitetski pravosudni organi, kao i domaći i međunarodni pravni teoretičari, i dalje imaju stav da pravosudni sistem BiH to ne dozvoljava. Teoretičari su, također, mišljenja da tužioci u BiH ne bi trebali pregovarati o pravnoj kvalifikaciji krivičnog djela, jer se u BiH korist od pregovaranja o pravnoj kvalifikaciji može postići putem ponude o blažoj krivičnopravnoj sankciji. Rečeno je da Sud nema nezavisnu nadležnost da izrekne optuženom krivičnopravnu sankciju, koja nije u okviru uvjeta prihvaćenih sporazumom.

Drugo, uočeno je da odredbe sporazuma o priznanju krivice u predmetima ustupljenim u skladu s Pravilom 11bis – odricanje optuženog od prava na žalbu i pretpostavka nevinosti – nisu u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku.

Zagovaranje i napredak

Misija OSCE-a pružila je podršku domaćim akterima u rješavanju ove problematike u vezi sa sporazumima o priznanju krivice.³⁶ Naprimjer, Misija je pomogla Američkoj advokatskoj komori: Inicijativi za vladavinu prava u organiziranju okruglog stola o sporazumima o priznanju krivice, u aprilu 2008. godine.³⁷ Također je, u junu 2008. godine, Misija organizirala predavanje na tu temu na Sudu BiH, koje je održala profesorica Nancy Combs, međunarodna pravna teoretičarka iz oblasti sporazuma o priznanju krivice u predmetima ratnih zločina. Misija je, u maju 2009. godine, iznijela važne principe u pregovorima o priznanju krivice i druga pitanja u odgovoru na smjernice koje je izradilo Federalno tužilaštvo Federacije BiH, kako bi pomogla u formulaciji pristupa, koji bi bio u skladu sa međunarodnim pravnim standardima i standardima ljudskih prava.³⁸ Slična pomoć pružena je Republičkom tužilaštvu Republike Srpske. Misija je istaknula važnost održavanja konsultacija s oštećenim, osiguravajući da optuženi imaju pravnog zastupnika za vrijeme pregovaranja o krivici, i osiguravajući da se uzme u obzir ustanovljena kaznena politika u budućim

35 *Deveti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2008. godine i *Deveti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, decembar 2008. godine.

36 OSCE je već davno uočio probleme u praktičnoj primjeni pregovaranja o krivici. S tim u vezi je, u maju 2006. godine, objavio Tematski izvještaj pod nazivom: *Sporazum o priznanju krivice: primjena pred sudovima BiH i usklađenost sa međunarodnim standardima za zaštitu ljudskih prava*, dostupan na: <http://www.oscebih.org/documents/4278-eng.pdf>.

37 *Okrugli stol na temu: "Pregovaranje o krivici u predmetima ratnih zločina u BiH,"* u organizaciji Inicijative za vladavinu prava Američke advokatske komore, održan 15. aprila 2008. godine.

38 *Vidjeti dokument Odjela za ljudska prava Misije OSCE-a u BiH pod nazivom: Principi pregovaranja o krivici za tužioce* (maj 2009. godine).

pregovaranjima o krivici. Osim toga, opširno se govorilo o potrebi za daljnjim razvojem prakse da se osiguraju sporazumi o suradnji optuženih, naročito da se razgovara s optuženim o mogućnosti davanja iskaza o činjenicama, koje bi dale informacije o lokacijama masovnih grobnica ili o sudbini nestalih osoba.

U sporazumima o priznanju krivice, koji su zaključeni na Sudu BiH, došlo je do nekih pozitivnih promjena. U predmetima protiv *Gordana Đurića*³⁹ i *Damira Ivankovića*,⁴⁰ sporazumi o priznanju krivice zaključeni su dosta prije završetka izvođenja dokaza Tužilaštva, iako ne na samom početku postupaka, kada bi bili od najveće koristi za pravosuđe. Drugi pozitivni pomak u tim sporazumima bio je to što se optuženi nisu odrekli svog prava na žalbu protiv izrečene presude, kao što je učinjeno u sporazumima koji su sklopljeni u predmetima prebačenim na Sud BiH prema Pravilu 11 *bis*, što nije u skladu sa zakonom, kako je Misija i navela u svojim izvještajima.

Ostali izazovi

Na seminaru održanom u Sarajevu, 9. oktobra 2009. godine, na temu: Skraćeni krivični postupci za međunarodne zločine,⁴¹ predsjednica Suda BiH izrazila je potrebu za korištenje sveukupnog raspoloživog vremena i mehanizama za uštedu resursa u procesuiranju predmeta ratnih zločina u BiH. Istaknula je da se pregovaranje o krivici trenutno ne koristi u dovoljnoj mjeri, kao opcija na Sudu BiH. Zbog brojnih pozitivnih aspekata rješavanja predmeta ratnih zločina kroz postizanje sporazuma o priznanju krivice, Misija preporučuje da pravosudne i državne vlasti započnu dijalog, kako bi formulirale dosljednu politiku o tome kada se mogu primjenjivati sporazumi o priznanju krivice.

Dodatna preporuka odnosi se na održavanje daljnjih diskusija o sporazumima o priznanju krivice, uključujući pitanje je li pregovaranje o pravnoj kvalifikaciji krivičnog djela prihvatljiva praksa u BiH, kako bi se razjasnila politika i praksa po ovom pitanju. Tužioci, također, trebaju stalno vršiti procjenu snage argumenata svojih predmeta, kako bi zaključili, mogući sporazum o priznanju krivice, što je ranije moguće u krivičnom postupku. Prepoznajući značaj prava na nezavisno suđenje, stranke u postupku, i sudovi, također, trebaju uzeti u obzir pravo optuženog na suđenje pred nezavisnim tribunalom u slučaju da sporazum o priznanju krivice bude odbačen.

39 Predmet br. X-KR-08/549-2.

40 Predmet br. X-KR-08/549-1.

41 U organizaciji Foruma za međunarodno krivično i humanitarno pravo. Vidjeti: <http://www.fichl.org/activities/abbreviated-criminal-procedures-for-core-international-crimes/>.

f) Korištenje i dostupnost dokaza koje je pribavio MKSJ

Saznanja

Zakon o ustupanju predmeta od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, Tužilaštvu Bosne i Hercegovine i korištenju dokaza pribavljenih od Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, u postupcima pred sudovima u Bosni i Hercegovini (Zakon o ustupanju),⁴² predviđa korištenje dokaza na svim sudovima u BiH, koje su prikupili istražitelji MKSJ-a, ili su izvedeni pred MKSJ-om. Korištenje dokaza koje je prikupio MKSJ i presuđenih činjenica, unapređuje ekonomičnost sudskog postupka i uštedu vremena i resursa, a i doprinosi kvalitetu dokaza i sudskih odluka.

Kao što se može očekivati prilikom pokušaja usklađivanja dva, procesno i jezički različita pravosudna sistema, proces prihvatanja dokaza sa MKSJ-a u sudskim postupcima u BiH je bio složen.⁴³ Glavna prepreka odnosila se na jezik: većina dokaza na MKSJ-u je na engleskom ili francuskom jeziku, a koje većina domaćih praktičara ne govori tečno. U predmetu *Rašević i Todović* primijećeno je da je Tužilaštvo imalo problema prilikom pripreme svog predmeta, jer pisani transkripti iskaza njihovih svjedoka, koje su dali pred MKSJ-om, nisu postojali na službenim jezicima u BiH.⁴⁴ Tužilaštvo nije bilo u mogućnosti pregledati ranije iskaze svojih svjedoka, te zato nije imalo jasnu predodžbu o tome što je svaki od svjedoka izjavio ranije. Tužilaštvo je pozvalo svjedoke i pripremio se na njihovo ispitivanje samo na osnovu kratkih izjava koje su svjedoci dali istražiteljima MKSJ-a. To je dovelo do nefokusiranih i nerelevantnih svjedočenja i nepotrebnog ponavljanja pred Sudom BiH.

U okviru projekata 11*bis* uočeno je da su branioci u predmetima *Ljubičić, Mejakić i ostali* i *Trbić* također imali slične jezičke probleme.⁴⁵ Ti branioci su imali teškoća prilikom pripremanja unakrsnog ispitivanja svjedoka Tužilaštva, jer su transkripti ranijih iskaza svjedoka, koje su dali pred MKSJ-om, bili na engleskom jeziku.

Druga prepreka za korištenje dokaza koje je pribavio MKSJ bio je nedostatak domaćeg iskustva u primjeni principa prihvatanja presuđenih činjenica, odnosno, prihvatanja činjenica utvrđenih na MKSJ-u, kao presuđenih. Uočeno je da su

42 Službeni list BiH, br. 61/04, 46/06, 53/06, 76/06.

43 *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković*, juli 2006. godine; *Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković*, oktobar 2006. godine; *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, juni 2007. godine; *Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, juni 2007. godine; *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2007. godine; *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, septembar 2007. godine; *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, decembar 2007. godine; *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2008. godine; *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić*, januar 2008. godine; i *Šesti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, mart 2008. godine.

44 *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2008. godine.

45 *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, juni 2007. godine; *Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, juni 2007. godine; i *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić*, januar 2008. godine.

sudska vijeća na Sudu BiH usvojila različite kriterije o tome koje činjenice, koje su presuđene na MKSJ-u, mogu biti prihvaćene i kada to treba učiniti.⁴⁶ Uz ove razlike, u ranijim predmetima ustupljenih Sudu BiH u skladu s Pravilom 11*bis*, uočeno je da sudska vijeća nisu prihvatila presuđene činjenice dugo vremena nakon početka glavnog pretresa, iako je svrha ovog pravnog sredstva da omogući sudovima da uštede vrijeme, tako što neće tražiti od tužilaca da izvode dokaze o onome što je već dokazano u drugim predmetima. Naprimjer, u predmetu *Ljubičić*, Sud je, dijelom, odobrio prijedlog Tužilaštva da prihvati činjenice presuđene u presudama MKSJ-a, podnesene 30. maja 2007. godine, osam mjeseci kasnije, 1. februara 2008. godine. Do tada je Tužilaštvo skoro završilo izvođenje dokaza, uključujući i one za koje je podnijelo prijedlog za prihvatanje presuđenih činjenica. Primijećeno je da se jednakost stranaka u postupku najviše poštuje kada se odluke o prihvatanju presuđenih činjenica donesu što ranije u postupku.

Praćenjem sudskih postupaka, također, otkrilo se da se presuđene činjenice sa MKSJ-a rijetko, ako ikako, prihvataju na sudovima u entitetima. Najvažniji izuzetak od ovoga jeste to da neki sudovi na entitetima imaju *ad hoc* praksu u priznavanju “notornih” činjenica, kao što je postojanje oružanog sukoba. Osim toga, sudska vijeća na Sudu BiH primjenjuju različite kriterije za prihvatanje presuđenih činjenica, što je rezultiralo time da su smjernice, koje bi sudovi u entitetima mogli koristiti u predmetima ratnih zločina, sporne. Također je nepovoljno to, što ne postoji zakonska odredba za prihvatanje presuđenih činjenica sa drugih sudova u BiH, jer sudska vijeća na Sudu BiH trenutno kreiraju bazu podataka presuđenih činjenica, koje bi mogle biti korisne drugim sudskim vijećima ili sudovima u entitetima u budućim postupcima u predmetima ratnih zločina.

Zagovaranje i napredak

U svojim izvještajima, 11*bis* projekti dali su preporuku Sudu BiH da, u suradnji s Uredom Tužilaštva BiH, OKO-m [Odsjek krivične odbrane] i njihovim kolegama sa sudova u entitetima, ispitaju moguća rješenja za korištenje dokaza koje je pribavio MKSJ, koji su na engleskom jeziku. Sudske vlasti trebale bi osigurati da stranke u postupku imaju efikasan pristup usmenim iskazima svjedoka, koje su dali pred MKSJ-u na jeziku koji razumiju, prije nego što ti svjedoci daju iskaz pred sudom. Ovo još nije učinjeno, iako su, u međuvremenu, sudska vijeća na Sudu BiH našla različita rješenja za problem sa jezicima. Naprimjer, u predmetu *Ljubičić*, imenovan je dodatni branilac koji govori engleski jezik, kako bi pomagao glavnom braniocu. Nasuprot tome, u predmetu *Mejakić i ostali*, korišteni su audio i videozapisi postupaka pred MKSJ-om, kako bi pomogli odbrani u pripremi izvođenja dokaza.

46 *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković*, juli 2006. godine; *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2007. godine; *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, septembar 2007. godine; *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, decembar 2007. godine; *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić*, januar 2008. godine; i *Šesti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, mart 2008. godine.

U vezi sa presuđenim činjenicama, 11bis projekti dali su preporuku organima vlasti BiH da organiziraju obuku o upotrebi presuđenih činjenica i da razmotre proširenje korištenja i primjene tog pravnog principa, kako bi se uključile i činjenice utvrđene pred sudovima u BiH, kao naprimjer, u presudama Suda BiH. Službenici za praćenje sudskih postupaka uočili su da je Sud BiH, u nedavno procesuiranim predmetima ratnih zločina, razmatrao pitanje presuđenih činjenica u ranoj fazi postupka.⁴⁷ Osim toga, sa većim iskustvom usmjeravanim od strane Apelacijskog vijeća, sudije su počele primjenjivati dosljednije standarde u prihvatanju presuđenih činjenica.

Ostali izazovi

Misija OSCE-a ponavlja svoju preporuku da pravosudni organi na državnom i entitetskim nivoima zajednički razmotre moguća rješenja za korištenje dokaza sa MKSJ-a na engleskom jeziku, kako bi se osiguralo da stranke u postupku imaju efikasan pristup usmenim iskazima svjedoka, koje su dali pred MKSJ-om, prije nego što ti svjedoci svjedoče u BiH. S tim u vezi, treba pozdraviti zajednički Projekt OSCE-ODIHR-a, MKSJ-a i UNICRI-a podrške prenošenja znanja i dokumentacije u predmetima ratnih zločina sa MKSJ-a domaćim pravosuđima, koji će značiti prevođenje velikog broja transkripata iz predmeta sa MKSJ-a na službene jezike koji se koriste u regiji. Ovaj Projekt će biti implementiran 2010. i 2011. godine, uz finansiranje Evropske unije. Prijevodi ovih transkripata trebali bi riješiti mnoga jezička pitanja, koja su prepreka efikasnoj upotrebi dokumentacije sa MKSJ-a u postupcima u predmetima ratnih zločina. U međuvremenu, sudovi bi mogli razmotriti neko od rješenja koja su utvrđena u prethodnim predmetima, kao što je korištenje audio i videozapisa na službenim jezicima koji se koriste u regiji.

Misija, također, preporučuje da Centri za edukaciju sudija i tužilaca izrade programe obuke o standardima koji se mogu primijeniti na prihvatanje presuđenih činjenica. U takvim inicijativama treba staviti naglasak na potrebu da odluke o prihvatanju presuđenih činjenica budu donesene na početku postupka, kako bi se poštivao princip jednakosti stranaka u postupku i o prednostima koje to donosi.

g) Efikasnost odbrane

Saznanja

Pravo na efikasnu odbranu osnovni je preduvjet pravičnog suđenja, a presuda donesena u predmetu u kojem je optuženi imao dobru odbranu, vjerovatno će biti smatrana pravičnom i ispravnom od strane javnosti. Analiza efikasnosti odbrane u predmetima ustupljenim Sudu BiH u skladu s Pravilom 11bis bila je složena, jer

službenici za praćenje postupaka nisu imali uvid u cjelokupnu strategiju odbrane. Ipak, uočeni su i različiti aspekti odbrane, koji bi se mogli smatrati problematičnima, pored prepreka o kojima je bilo riječi u prethodnom dijelu ovog Izvještaja o pristupu dokazima sa MKSJ-a.⁴⁸

Jedan od problema oslovljenih rano na početku procesa u predmetima protiv *Ljubičića* i *Raševića* bilo je to da je telefonska komunikacija između branilaca i njihovih klijenata u Pritvorskoj jedinici Suda BiH vođena na mjestu gdje ju je moglo čuti osoblje Pritvorske jedinice. Kako je izneseno u izvještajima, pravo na povjerljivost komunikacije sa braniocem, dio je osnovnih preduvjeta za pravično suđenje.

Još jedan problem koji je uočen, jeste loš kvalitet pisanih prijedloga odbrane. U ranijim izvještajima u predmetima protiv *Stankovića* i *Jankovića*, u okviru projekata 11bis primijećeno je da prijedlozi odbrane nemaju obrazloženja i ne podnose se na vrijeme.

Zagovaranje i napredak

U vezi sa povjerljivom komunikacijom, u izvještajima su date preporuke Pritvorskoj jedinici da, u suradnji sa Sudom BiH, osiguraju da pravo pritvorenih osoba na komunikaciju sa njihovim braniocima u privatnosti bude zaštićeno. Sudske vlasti odmah su postupile po ovoj preporuci i instalirale telefon, koji dozvoljava takvu komunikaciju.⁴⁹

Kako bi se odbrani pomoglo u pisanju dobro obrazloženih prijedloga, Misija je dala svoj doprinos aktivnostima, koje su provele OKO i advokatske komore, s ciljem unapređenja vještina branilaca. Te organizacije provele su obuke, organizirale diskusije i prezentacije na teme koje su relevantne za odbranu. Na ovim seminarima iskorišteno je iskustvo i ekspertiza branilaca, koji su predstavljali optužene pred MKSJ-om.

Ostali izazovi

Zbog složenosti predmeta ratnih zločina i velike količine dokaznog materijala koji se koristi, još mnogo treba uraditi kako bi se osiguralo da branioci steknu vještine i resurse, koji su im neophodni da zastupaju svoje klijente na efikasan način. Neki branioci su, naizgled, još uvijek nepripremljeni za sudski postupak. U svjetlu toga,

48 Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu *Radovan Stanković*, februar 2006. godine; Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu *Gojko Janković*, april 2006. godine; Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu *Radovan Stanković*, maj 2006. godine; Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu *Mejakić i ostali*, septembar 2006. godine; Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu *Paško Ljubičić*, decembar 2006. godine; Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu *Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2007. godine; Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu *Paško Ljubičić*, mart 2007. godine; i Peti izvještaj OSCE-a u predmetu *Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2008. godine.

49 Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu *Paško Ljubičić*, mart 2007. godine.

Misija OSCE-a je preporučila državnim vlastima i relevantnim organizacijama da nastave davati podršku inicijativama za obučavanje branilaca.

Misija, također, podržava preporuke koje su na ovu temu iznesene u sklopu zajedničkog projekta ODIHR-OSCE-a, UNICRI-a i MKSJ-a pod nazivom: *Podrška procesu tranzicije: Naučene lekcije i najbolje prakse u prenošenju znanja*. Te preporuke, koje se nalaze i u Konačnom izvještaju, oslovljavaju na detaljniji način potrebu za redovnom obukom branilaca o pitanjima u vezi sa predmetima ratnih zločina s aspekta odbrane.⁵⁰ To uključuje sljedeće: branioци bi se trebali redovno okupljati na višednevnim konferencijama, na kojima bi mogli čuti prezentacije o nizu relevantnih tema, sagledanih iz drugačije perspektive; za branioce bi trebalo omogućiti prilike za upoznavanje sa kolegama i uspostavu ličnih kontakata; omogućiti im stjecanje vještina relevantnih za odbranu, uključujući i to kako dobiti pomoć od MKSJ-a.

h) Obrazloženja presuda

Saznanja

Kako je već ranije navedeno, javnost će suditi o pravičnosti i integritetu sudskog postupka prema sudskim presudama. Iz toga proizilazi da, ukoliko Sud BiH želi da javnost i praktičari razumiju njegove presude i da ga prepoznaju kao pravičnu i nepristranu instituciju, mora izrađivati presude s tim na umu. Presude Suda moraju biti dobro obrazložene, balansirane i jasne.

Koristeći drugostepene presude u predmetima *Stanković* i *Rašević* kao početnu tačku, kroz 11bis projekte uočeni su problemi, koji su zajednički svim osuđujućim presudama u BiH.⁵¹ Primijećeno je da presude Suda u tim predmetima nemaju jasno obrazloženje o tome kako su ocjenjivani različiti faktori, koji su razmatrani prilikom izricanja krivičnopravne sankcije. Također je primijećeno da Apelaciono vijeće nije jasno odredilo okolnosti pod kojima bi smatralo za neophodno da se preispituje krivičnopravna sankcija prvostepenog vijeća i da se poništi njegova odluka o njoj.

Sud BiH je od tada nastojao definirati ova pitanja i poboljšao je dosljednost kaznene politike. Naročito je to vidljivo u drugostepenoj presudi u predmetu *Mirko Todorović* i *Miloš Radić*, od 23. januara 2009. godine, u kojoj je Apelaciono vijeće izvršilo detaljnu

50 *Vidjeti* Izvještaj OSCE-ODIHR-a, urađen u suradnji sa MKSJ-om i UNICRI-jem, pod nazivom: *Podrška procesu tranzicije: Naučene lekcije i najbolje prakse u prenošenju znanja (Konačni izvještaj)*, septembar 2009. godine, dostupan na: http://www.osce.org/documents/odihr/2009/09/39685_en.pdf.

51 *Šesti izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković*, juni 2007. godine i *Deseti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, april 2009. godine.

analizu standarda, po kojima se stranke u postupku mogu žaliti na krivičnopravnu sankciju, i po kojima ih Apelaciono vijeće može preispitivati.⁵²

Zagovaranje i napredak

U okviru projekata 11bis data je preporuka u njihovim izvještajima da treba utvrditi odgovarajuće standarde preispitivanja prvostepenih presuda od strane Apelacionog vijeća. Projekti 11bis definirali su i ovo pitanje na sveobuhvatniji način u nedavnom Izvještaju pod nazivom: *Obrazloženja presuda u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini: Izazovi i pozitivni primjeri*. U Izvještaju se, na jasan način, navodi da, iako većina presuda ne vrši povredu minimuma standarda ljudskih prava o jasnoći obrazloženja prema međunarodnim i domaćim zakonima, poboljšanja u određenim oblastima bila bi od velike koristi.

Preporuke u Tematskom izvještaju su usredsrijeđene na poticanje diskusije o tome kako sudovi mogu poboljšati čitljivost i razumljivost svojih presuda. Ovo bi, zauzvrat, omogućilo da te presude lakše koriste druge sudije i sudovi, kao reference i sudsku praksu. Tematski izvještaj ima za cilj da pomogne pravosudnim vlastima da iskoriste dobre primjere iz prakse i pronađu način za poboljšanje u oblasti pisanja presuda. Bilo je nekih pozitivnih pomaka u pisanju obrazloženja i prezentaciji presuda u predmetima ratnih zločina u BiH, koji su vrijedni spomena.

Ostali izazovi

Kao što je rečeno u Tematskom izvještaju o kvalitetu presuda, struktura i obrazloženost presuda znatno su napredovali u posljednjih nekoliko godina. Ipak, još treba dosta uraditi u svrhu daljnjeg poboljšanja. Misija OSCE-a još jednom ponavlja preporuke iz svog Izvještaja pod nazivom: *Obrazloženja presuda u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini: Izazovi i pozitivni primjeri*, i potiče relevantne organe vlasti da pročitaju Izvještaj i primijene preporuke iz njega. Te preporuke potiču pravosudne vlasti i druge aktere da započnu dijalog, postignu konsenzus, te poduzmu korake za stvaranje standarda i kreiranje obuka, kako bi se poboljšala izrada presuda u pisanoj formi. Za ove diskusije važno je uzeti u obzir pitanja koja su s tim u vezi, kao što je prikladna upotreba domaće i međunarodne sudske prakse i mogućnost dozvoljavanja izdvojenih mišljenja.

52 Tematski izvještaj OSCE-a u okviru Projekta za izgradnju kapaciteta i implementaciju naslijeđa pod nazivom: *Obrazloženja presuda u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini: Izazovi i pozitivni primjeri*, decembar 2009. godine.

i) Metodologija obuke i prenošenja znanja

Saznanja

Jedan od ciljeva projekata 11bis i česta tema preporuka u njihovim izvještajima, jeste utvrđivanje najboljih praksi, kako bi se razvili mehanizmi za prenošenje znanja i educirali akteri u pravosuđu. Često je primjećivano da je metodologija obuke u vezi sa zakonima o ratnim zločinima i upravljanju predmetima u BiH manjkava i da stručna obuka mora biti unaprijeđena u pogledu koordinacije i kvaliteta.⁵³

Zagovaranje i napredak

Uz redovne aktivnosti zagovaranja u sklopu Projekata 11bis, u 2009. godini, kao Projekt za izgradnju kapaciteta i implementaciju naslijeđa, pojačana su nastojanja u podizanju nivoa stručnosti u pravosudnom sektoru kroz povećanu razmjenu iskustava, znanja i vještina. Također se nastojalo razviti prikladne mehanizme i institucije unutar pravosudnog sistema u svrhu poboljšanja prenošenja znanja.

Između ostalog, Projekti su učestvovali u kreiranju i implementaciji Istraživačkog projekta provedenog 2008.-2009. godine u suradnji ODIHR-OSCE-a, UNICRI-a i MKSJ-a na temu: *Podrška procesu tranzicije: Naučene lekcije i prakse u prenošenju znanja*. Ovaj je Projekt bio zamišljen tako da se podudara s izlaznom strategijom MKSJ-a, koja nastoji pronaći način za prenošenje svog znanja. Stručnjaci u sklopu 11bis projekata učestvovali su u radu koordinacijskog odbora ovog zajedničkog Projekta.

U okviru projekata 11bis također je uspješno organizirana Regionalna radionica o najboljim primjerima iz prakse i stečenim iskustvima u metodologiji prenošenja znanja, u maju 2009. godine. Ovo je bio važan događaj, na kojem su učestvovala 83 praktičara, koji se bave predmetima ratnih zločina iz bivše Jugoslavije, MKSJ-a i drugih međunarodnih organizacija, kako bi razgovarali o metodologiji prenošenja znanja. Bio je to prvi put da ovako velika i raznolika grupa praktičara raspravlja o ovim pitanjima na jednom mjestu.

Na konferenciji su stručnjaci koristili Prijelazni izvještaj, koji je napisao zajednički istraživački tim, kao osnovu za svoju debatu. U Prijelaznom izvještaju kritizirane su prethodne aktivnosti prenošenja znanja i vještina, koje su provođene u državama bivše Jugoslavije, i date preporuke za budući rad. U Izvještaju su iznesene potrebe glavnih aktera u predmetima ratnih zločina – sudija, tužilaca, branilaca i istražilaca – kao i u oblastima zaštite svjedoka i *outreacha*. Praktičari, koji su učestvovali u radu Radionice, proučili su Izvještaj i podnijeli nove prijedloge, koji su uvršteni u Konačni

53 Vidjeti *Deseti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, decembar 2008. godine; *Deseti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, april 2009. godine; i *Trinaesti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, oktobar 2009. godine.

izvještaj zajedničkog Projekta, koji je objavljen u septembru 2009. godine.⁵⁴ Misija OSCE-a u BiH dala je veliki doprinos izradi Prijelaznog i Završnog izvještaja.

Osim ove Radionice, Misija je održala brojne sastanke sa raznim predstavnicima pravosuđa i praktičarima sa državnog i entitetskih nivoa, uključujući Centre za obuku sudija i tužilaca i druge organizatore obuke, u svrhu prezentiranja 11bis projekata i promoviranja i stvaranja podrške u vezi sa Regionalnom radionicom i preporukama u Izvještaju. Misija je, također, dala doprinos organizaciji i sadržaju nekoliko drugih seminara, koje su organizirale domaće i međunarodne institucije, te tako doprinijela značajnom napretku u pogledu sposobnosti pravosudnih institucija u ispunjavanju potreba njihovog osoblja i poštivanja principa ljudskih prava i vladavine prava u procesuiranju predmeta ratnih zločina.

Ostali izazovi

Ovaj zajednički *Projekt podrške procesu tranzicije: Naučene i najbolje prakse u prenošenju znanja* ODIHR-OSCE-a, UNICRI-a i MKSJ-a detaljno obrađuje prepreke efikasnom procesuiranju predmeta ratnih zločina u BiH, u odnosu na znanja i vještine sudija, tužilaca, branilaca i istražilaca. Konačni izvještaj, također, daje preporuke o tome kako definirati određene probleme. Misija OSCE-a u BiH potiče uključene aktere da pročitaju Konačni izvještaj i primijene preporuke iznesene u njemu.

Učesnici Regionalne radionice odredili su mnoge mehanizme za prenošenje znanja, uključujući bazu podataka sudske prakse, za koju smatraju da bi bila korisna u procesuiranju predmeta ratnih zločina u regiji i razgovarali o njima. Misija potiče vlasti da uzmu u obzir preporuke izrečene na Regionalnoj radionici. Osim toga, Misija izražava svoju podršku tekućim projektima, koje provode ODIHR i Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, u svrhu razvoja mehanizama za prenošenje znanja u BiH.

Misija, također, daje preporuku da Centri za edukaciju sudija i tužilaca i drugi organizatori obuke iskoriste inicijative navedene u gornjem dijelu teksta, i da pokušaju bolje koordinirati svoje buduće aktivnosti u vezi s obukom i prenošenjem znanja.

54 Vidjeti izvještaj OSCE-ODIHR-a, urađen u suradnji sa MKSJ-om i UNICRI-jem, pod nazivom: *Podrška procesu tranzicije: Naučene lekcije i prakse u prenošenju znanja (Konačni izvještaj)*, septembar 2009. godine, dostupan na: http://www.osce.org/documents/odihr/2009/09/39685_en.pdf.

j) Imovno stanje optuženog

Saznanja

U okviru Projekata 11*bis* također je utvrđeno pitanje propusta Suda da istraži imovno stanje jednog od optuženih, koji se izjasnio krivim. U predmetu *Ljubičić*, uočeno je da, iako je optuženi priznao krivicu više od godinu dana nakon početka glavnog pretresa, a na samom kraju izvođenja dokaza Tužilaštva, Sud BiH mu nije naložio plaćanje troškova postupka, koji je vođen protiv njega. Sud BiH nije poduzeo napor da ispita imovno stanje Ljubičića, kako bi utvrdio može li platiti troškove postupka, iako je Sud naveo u svojoj presudi da optuženi nema dovoljna sredstva. Ono što se naročito isticalo, bila je činjenica da je MKSJ proveo procjenu Ljubičićevih imovnog stanja, dok je Ljubičić bio optužen pred Tribunalom, prije njegovog prebacivanja u BiH. MKSJ je ocijenio da optuženi ima dovoljno sredstava i tražio od njega da plati dio troškova postupka u Hagu. S obzirom na to da je ova ocjena Haškog tribunala unesena u evidenciju, Sud BiH trebao je izvršiti sličnu procjenu. Primjetno je, međutim, da Sud BiH nije zatražio bilo kakve informacije o imovnom stanju optuženog od MKSJ-a. Imajući u vidu složenu finansijsku situaciju Suda, teško je odgovoriti na pitanje zašto se ovom pitanju nije posvetilo više pažnje.

Zagovaranje i napredak

Važno je primijetiti da, iako su sudije u predmetu *Paško Ljubičić* propustile istražiti njegovo imovno stanje, nisu sve sudije zanemarile tu dužnost. U Petom izvještaju OSCE-a u predmetu *Milorad Trbić*, iz oktobra 2008. godine, pomoću 11*bis* projekata primijećeno je da je Sudsko vijeće podnijelo zahtjev vlastima FBiH za dostavu informacija o imovini optuženog. Primijećeno je da je to bio prvi put da je Sudsko vijeće podnijelo takav zahtjev. Kako i predsjednica Suda BiH potvrđuje, sudije, u principu, ne vrše upite u vezi s imovinom optuženih na pravilan način, što dovodi do zloupotrebe sistema.⁵⁵

Ostali izazovi

Misija potiče Sud da bude aktivniji u procjenjivanju imovine i izjava o slabom imovnom stanju optuženih. Vlasti u BiH možda bi mogle koristiti iskustva Ureda za

55 Vidjeti intervju pod nazivom: *Međunarodne sudije moraju ostati u Bosni*, koji je predsjednica Suda BiH Meddžida Kreso dala Balkanskoj istraživačkoj mreži 24. aprila 2008. godine, dostupan na: <http://www.bim.ba/en/112/10/9651/?tpl=58>. U ovom intervjuu, predsjednica Suda BiH Meddžida Kreso rekla je da: "Po zakonu, finansijski status svih optuženih se treba provjeravati. Ali sudeća vijeća ne sprovode detaljne provjere. Razgovarala sam o ovome sa sudijama, pošto sam primijetila da plaćamo vrlo visoke sudske troškove iz našeg budžeta. Ja mislim da predsjedavajući sudećih vijeća griješe kada ne provjeravaju finansijski status svih optuženih. Također sam primijetila da neke osobe zloupotrebjavaju pravo na različite specijalističke medicinske preglede. Mislim da svi ovi troškovi po službenoj dužnosti moraju biti ponovo razmotreni."

pravnu pomoć i pitanja pritvora MKSJ-a, kako bi dali efikasne i detaljne finansijske istrage. Uspostava neovisnog mehanizma u BiH, koji bi provodio finansijske istrage na koordiniran način, možda bi bila najbolje rješenje.

IV. Zaključci

Prenošenje postupaka sa MKSJ-a domaćem pravosuđu u BiH bio je ogroman ispit za novonastale institucije i reforme ustanovljene u domaćem krivičnompravnom sistemu od 2003. godine. Praćenjem sudskih postupaka od strane Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini potvrđeno je da je sistem sposoban za procesuiranje predmeta ratnih zločina u skladu sa međunarodnim i domaćim standardima. Mehanizam 11*bis* je veliki uspjeh, kako u pogledu pružanja pomoći izlaznoj strategiji MKSJ-a, tako i pokazivanja neovisnosti, profesionalnosti i kapaciteta Suda BiH i Ureda Tužilaštva BiH. Usprkos tome, u ovom Izvještaju analiziraju se najvažnija saznanja i aktivnosti i iznose se problemi utvrđeni kroz aktivnosti praćenja postupaka u predmetima po Pravilu 11*bis*. Ti problemi – koji se odnose na deset problematičnih područja – po svojoj prirodi su sistemski, a neki od njih se pojavljuju i u predmetima koji nisu prebačeni po Pravilu 11*bis* pred Sud BiH i na sudove u entitetima.

U posljednjih pet godina, sposobnost BiH za procesuiranje predmeta ratnih zločina, uz poštivanje ljudskih prava, značajno se povećala kao rezultat zajedničkih napora većeg broja agencija, kako domaćih, tako i međunarodnih, uključujući Misiju OSCE-a u Bosni i Hercegovini. Postoje, međutim, još neki problemi, naročito u oblasti zaštite svjedoka, imovinskopravnih zahtjeva oštećenika i efikasnosti odbrane. Iako je prošlo pet godina, ovo je tek početak dugog i neophodnog razvoja sposobnosti BiH za postizanje pravde – i procesuiranje predmeta ratnih zločina – na pravičan i efikasan način.

Ovaj Izvještaj ukazuje na to da je prvi korak u postizanju pravičnog i efikasnog pravosudnog sistema praćenje i utvrđivanje prepreka takvom pravosudnom sistemu. Sljedeći korak bio je obuka odgovornih organa o utvrđenim problemima, kako bi se osiguralo da budu upoznati sa preprekama koje postoje i da iznađu i primijene prikladna rješenja. Nepostojanje volje i želje za uvođenjem promjena, čak i kada su reformske strategije usvojene, najveća je prepreka pozitivnoj reformi.

Projekti 11*bis* imali su važnu ulogu u postizanju promjena, kroz stalno praćenje, izvještavanje i aktivnosti zagovaranja. U detaljnom pregledu aktivnosti zagovaranja, napretka i izazova koji još postoje, cilj ovog Izvještaja je da osigura da problemi ne budu zaboravljeni i da sistem održi trenutni zamah, koji ima u cilju rješavanja tih problema. U skladu sa prethodnim izvještajima, i u ovom Izvještaju daju se preporuke u vezi sa koracima koje BiH treba poduzeti, kako bi nastavila napredak prema pravičnijem i efikasnijem pravosudnom sistemu. Daljnji naponi, i domaći i međunarodni, u jačanju kapaciteta, uveliko bi pomogli u tom pogledu. U skladu s time, bit će proveden projekt u svrhu promocije naslijeđa MKSJ-a, u suradnji ODIHR-OSCE-a, MKSJ-a i UNICRI-a, od 2010. do 2011. godine, koji će se baviti ostalim problemima koje su otkrili domaći praktičari, a koji su istaknuti i u ovom Izvještaju.⁵⁶

56 Vidjeti konačnu verziju Izvještaja u okviru Projekta naslijeđa, *supra* fusnota 54.

Aneks: Lista spornih pitanja i za njih relevantnih izvještaja o predmetima prebačenim u skladu sa Pravilom 11*bis*

a) Ustupanje i procesuiranje predmeta u skladu sa Pravilom 11*bis*

1. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković*, februar 2006. godine
2. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković*, april 2006. godine
3. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2006. godine
4. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, decembar 2006. godine
5. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2007. godine

b) Pritvor

1. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković*, februar 2006. godine
2. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković*, april 2006. godine
3. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2006. godine
4. *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, decembar 2006. godine
5. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, decembar 2006. godine
6. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2007. godine
7. *Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, mart 2007. godine
8. *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, mart 2007. godine
9. *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, juni 2007. godine
10. *Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, juli 2007. godine
11. *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, septembar 2007. godine
12. *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, decembar 2007. godine
13. *Šesti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, mart 2008. godine
14. *Deveti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2009. godine

c) Zaštita i podrška svjedocima

1. *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković, maj 2006. godine*
2. *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković, juli 2006. godine*
3. *Povjerljivi Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković, septembar 2006. godine*
4. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali, septembar 2006. godine*
5. *Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković, oktobar 2006. godine*
6. *Povjerljivi izvještaj OSCE-a iz oktobra 2006. godine*
7. *Povjerljivi izvještaj OSCE-a iz decembra 2006. godine*
8. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović, januar 2007. godine*
9. *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović, sa dodatkom povjerljive prirode, januar 2008. godine*
10. *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić, januar 2008. godine*
11. *Osmi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić, juli 2009. godine*
12. *Tematski izvještaj OSCE-a: Zaštita i podrška svjedoka u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini: prepreke i preporuke godinu dana nakon usvajanja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina, januar 2010. godine*

d) Transparentnost postupka

1. *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković, maj 2006. godine*
2. *Povjerljivi Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković, septembar 2006. godine*
3. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović, januar 2007. godine*
4. *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković, maj 2007. godine*
5. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić, oktobar 2007. godine*
6. *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović, sa dodatkom povjerljive prirode, januar 2008. godine*

e) Imovinskopравни zahtjev oštećenika

1. *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali, juni 2007. godine*
2. *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali, septembar 2007. godine*

3. Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu *Mitar Rašević i Savo Todović*, oktobar 2007. godine
4. Sedmi izvještaj OSCE-a u predmetu *Milorad Trbić*, april 2009. godine

f) Pregovaranje o krivici

1. *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković*, maj 2007. godine
2. *Deveti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2008. godine
3. *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić*, oktobar 2008. godine
4. *Deveti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, decembar 2008. godine

g) Upotreba dokaza koje je pribavio MKSJ

1. *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković*, juli 2006. godine
2. *Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković*, oktobar 2006. godine
3. *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, juni 2007. godine
4. *Treći izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, juni 2007. godine
5. *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2007. godine
6. *Četvrti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, septembar 2007. godine
7. *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, decembar 2007. godine
8. *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2008. godine
9. *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Milorad Trbić*, januar 2008. godine
10. *Šesti izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, mart 2008. godine

h) Efikasnost odbrane

1. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković*, februar 2006. godine
2. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Gojko Janković*, april 2006. godine
3. *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković*, maj 2006. godine
4. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, septembar 2006. godine
5. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, decembar 2006. godine
6. *Prvi izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2007. godine

7. *Drugi izvještaj OSCE-a u predmetu Paško Ljubičić*, mart 2007. godine
8. *Peti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, januar 2008. godine

i) Obrazloženja presuda

1. *Šesti izvještaj OSCE-a u predmetu Radovan Stanković*, juni 2007. godine
2. *Deseti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, april 2009. godine
3. *Tematski izvještaj OSCE-a, Obrazloženja presuda u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini: Izazovi i pozitivni primjeri*, decembar 2009.

j) Metodologija obuke i prenošenje znanja

1. *Deseti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, decembar 2008. godine
2. *Deseti izvještaj OSCE-a u predmetu Mitar Rašević i Savo Todović*, april 2009. godine
3. *Trinaesti izvještaj OSCE-a u predmetu Mejakić i ostali*, oktobar 2009. godine

